

Dva kupca sta se medtem zanimala za naš par. Eden je samo pobrcal s palico po stegnih in nato odvil z glavo ter brez besede izginil. Drugi je vprašal za ceno in ko je čul, je rekel:

„Če dobite dva in pol, zahvalite boga.“

Potem smo imeli pred kupci mir. Očividni neuspeh je očeta zelo potlačil in postal je čisto siv. Galuf pa se ni zmenil. Seveda, on je trdnjše stal; imel je poln hlev živine in ga razmere niso tako silile. Primanjkovalo mu je samo krme.

(Dalje.)

O lepoti in umetnosti

Anton Gorjup

II. Umetnost. Že ob lepi pesmi se moramo v nasprotju z lepo školjko ustaviti ob lepi tvorbi človeka, ob umetnini in umetnosti sploh. Pravilno omenja Sima Pandurovič v „Integralni poeziji“, da ima neka umetnina toliko vrednosti, kolikor vrednosti ima pristojno občutje. Po teh čuvstvih (ne le po estetskih, tudi po logičnih) se ima ravnati tudi kritika, ki naj pokaže na vzroke tako estetskega kot drugega čuvstvovanja in vrednotenja ob umetnini. Nastanek umetnine nas podobno kot izvor lepega pouči o vsem bistvenem v umetnosti. Pokaže nam najjasnejše vse, kar je z umetnostjo v zvezi. Ker je vsaka umetnina organska tvorba, je v vsaki prav toliko filozofije kot jo je v življenju! Kako nastaja umetnina? Boljše kot so to povedali nekateri duhovi, še danes ne znamo povedati. Župančič pravi: „Meni je poezija izliv neke napetosti v človeku. Ta izliv je tembolj krepak, tem bolj v zvezi z življenjem, temveč globin in širin obsegajoč, čim intenzivnejše je poet gledal na svet in čim intenzivnejše je živel z umom, voljo in strastmi.“ „V momentu ustvarjanja ni ničesar več. Takrat iz človeka plameni, kar se je dolgo nabiralo v srce, in se za vse drugo ne spremeni.“ Cankar: „Resnični umetnik poje, piše, slika, modelira čisto nezavedno iz duše svojega naroda in svojega časa.“ Krleža: „Umetniško ustvarjati pomenja predajati se silnim življenjskim nagonom, a vprašanje stvarniškega daru ni vprašanje ne mozga, ne razuma.“ „Vsa velika pesniška spoznanja se porajajo v notranji groznici.“ „Pri odkrivanju posameznih lepot je vloga temperamenta važnejša od programa, vprašanje živcev važnejše od estetskega sistema, a pojav talenta brezdvomno globlji od tendenciozne dogme, vse samih mrtvih obrisov tako dolgo, dokler jih ne oživi dotik umetnikove roke, s katero nihče drug ne upravlja kot elan subjektivnega doživljanja.“

Naj vpliva že karkoli na vsebino umetnine, vsekdar je ona organsko vzrasla, biološkopsihološko utemeljena. To kaže že vsa sorodnost umetnosti z igro (spontanost in menjajoča se napetost ter sproščenje) kakor vsi dnevniki ali druge „umetnine“ pubertetne mladine. Vse je v bistvu nezavedna — izpoved. Intenziteta doživetij žene občutljive oblikovalce, da se predajajo ustvarjanju umetniških del. Preprosto kaže na bistro umetnine tudi misel, da vleče človeka v dnevih velikih doživljajev neka sila k papirju, k izpovedi. Res, ta sila ni nič metafizično strahotnega, fiziološko je bazirana, kolikor zahteva vsaka napetost neki odpon, neko sproščenje. Umetnost je v tem podobna — le da je intenzitetno in s tem že znova kvalitetno močnejša — naši vsakdanji praksi, ko si s pripovedovanjem olajšamo in razbremenimo bodisi silno žalost, bodisi silni doživljaj sreče. Zanimivo in pomembno je sploh dejstvo, da temeljitejše obravnavanje nekega pojava vsekdar vodi v silno širino, ki ne izključuje globine, nego jo ravno ustvarja. Tako nas je prav širina dovedla do bistva lepega, ki bi sicer ostalo vse preveč tajinstveno; in tako nas prav ista metoda sedaj vodi k bistvu umetnine — k sproščenju.

Kako se je razvijala umetnost? Ko je imel v pradavnini človek dovolj izurjeno roko (važnost pokončne hoje!) in se je začel tudi duševno razvijati, ko je jela naraščati sposobnost roke in sposobnost globljih in intenzivnejših doživetij, takrat so prvi ljudje začeli ustvarjati prve umetnine. Ustvarjati so jih začeli tako, kot jih podobno ustvarja primitiven Avstrelac ali otrok še dandanes. Porajajoča se fantazija je nekoč ugledala v obrisih vejevja ali oblakov podobo znane stvari in doživela ono prepoznavalno ugodje, ki je nujen predpogoj za umevanje in doživetje neke umetnine. Gibčnejša roka je nekoč v nekaki igri začrtala z neko kostjo ali palico na mehka tla okorno podobo sonca in to popolnoma nezavedno; šele asociativno se je človek spomnil oblike sonca in doživljal ugodje ob svoji „ustvaritvi sonca“. Roka je poskušala ponavljati še druge oblike drugih predmetov in elementi umetnosti so se razvijali v vsej svoji preprostosti. In tako je že visok razvoj človeka usposobil veččega oblikovalca, da je narisal mamuta na steni svoje špilje. In vsakdo, kdor je že takrat sliko videl, se je čudil sličnosti z živaljo in je estetsko doživljal radi lepih oblik in prijetnih misli ob prepoznavanju in človekovi zmožnosti, ob spominjanju na lov i. t. d. Pri vsaki umetnini se pojavi čuvstvo, ki je pri ostalih lepih pojavih manj izrazito, in to je čuvstvo ob prepoznavanju, ob zaznavi že od prej znanega ali sličnega. Vsako tako čuvstvo je samo po sebi pozitivno, prijetno in je estetsko, če se nanaša na prepoznavo barv, oblik, glasov ali misli. Da je to čuvstvo pozitivno, je vzrok v tem,

ker se sprejem, zaznava zlahka izvrši, izvrši pa se zlahka, ker je bila taka (ali slična) zaznava enkrat že tu in je „pot utrjena“. V tem je pozitivnost čuvstva prepoznavanja, ki je pri posnemanju v umetnosti zelo pomembna. Seveda niso umetnine zgolj posnemanje, one so še notranje oblikovanje nekega pojava, katerega izraža in ustvarja umetnik z vso svojo osebno močjo, z vsem svojim duševnim bogastvom. Vsaka umetnina je neločljivo zlita z umetnikovo osebnostjo in radi tega posredno tudi s časom in krajem umetnikovega življenja. Radi tega je vsaka umetnina in vsaka umetnost — otrok svoje dobe. Neločljiva povezanost neke umetnine z umetnikovo duševnostjo pa je tudi vzrok, zakaj izraža vsaka umetnina po svoje tudi neki nazor, neke svojemu času in umetnikovemu razvoju in kraju, kjer je živel, primerne misli. Na ta način postane v občevanju, v skupnosti, v družbi umetnost — kakor vsaka človekova ustvaritev — sredstvo. Ampak, da je umetnost sredstvo, je res, a res je, da je tudi aeroplan, znanstveno delo, sprehod, reklamna tablica, svinčnik in še kaj drugega — sredstvo.

Po vsem tem nam postane razumljivo, da so razne vlade podpirale ono umetnost, ki je oznanjala njihove nazore, in ovirale razširjenje onih umetnin, ki so oznanjale n. pr. vladajočemu razredu sovražne misli. Zlasti velja to o literaturi. A pri vsem tem se ne sme pozabiti, da je postala umetnost sredstvo z ozirom na družbo in da so še drugi oziri, ki razen socioloških, vrednotijo umetnino.

Umetnost je iz biološkopsihol. vidika — in le-ta je za njo notranje bistven — ustvarjanje umetnin.

Umetnina je ona človekova ustvaritev, ki vzbuja estetska čuvstva.

Jasnejše in odločnejše opredelitve ni mogoče postaviti ob materialu, ki je sodobnemu človeku o estetskih problemih na razpolago. V širšem smislu je brez dvoma umetnik tudi narava sama z vsem svojim početjem, če vzbuja v nas lepoto.

Omenili smo že one trdne vezi, ki nerazvezljivo spajajo umetnikovo osebnost in njegovo ustvaritev, umetnino, ki kaže vpliv okolja, iz katerega je porojena. Omenili smo tudi, da je umetnik že po svojem organizmu občutljivejši kot drugi ljudje, ki ne zaznavajo s tako silno intenzivnostjo kakor on. Na ta način je umljivo, da dojema umetnik mnogo jasnejše bistvo najrazličnejših pojavov, dà: celo to, da dojema iz svojega časa znake bodočnosti, katerih drugi ljudje še ne vidijo. Tako je na svoj način umetnik res učitelj in vodnik družbe, prerok, kazalec v novo dobo. Kot tak je seveda večkrat svojemu času neumljiv in zgodi se, da ga dajo radi novih idej celo na „index“: ljudje ne-

kega nazora se boje, da bi ne zmagala nova naziranja in s tem nove, zanje slabe spremembe. Umljivo je, da je nazor, ki ga izpoveduje neka umetnina — pri tem gre navadno za velike umetnine in ne le za kake okraske n. pr. pri loncih — pri presojanju umetniške vrednosti silno pomemben. Vendar ne more biti nikoli le nazor, mislim svetovni nazor, končno in odločilno kazalo umetniške vrednosti. Delno je prav gotovo vsaka kritika umetnine radi nje vsebinske, svetovno-nazorske strani umljiva, umljiva prav posebno v današnjem času, ko človek uvideva vso važnost določenih misli, umljiva je taka kritika radi estetskega uživanja lepih, se pravi, dobrih, pametnih misli. Za onega, ki se z nazorom umetnine ne strinja, odpade prav gotovo precejšen del estetskega užitka, a le precejšen del, ves estetski užitek pa ne! Oni, ki uživa umetnino, s katere nazorom se eventuelno tudi ne strinja, bo gotovo imel še estetski užitek lepe misli, da je umetnik svoj — v našem primeru gledalcu odvraten — nazor podal umetniško popolno, dovršeno, in še bo imel estetski užitek n. pr. pri sliki v lepih barvah, oblikah ali pri besedni umetnini ob lepih, prijetnih, dobrih, velikih misli, katere vsaka umetnina, ki je res velika, vsebuje prav za vsakega človeka, ne glede na njegovo prepričanje. Miloška Venera kakor Leonardo da Vincijeva Zadnja večerja kakor Mozartov Requiem kakor Cervantesov Don Kihot so dela, ki nudijo nietzschejancu in kantovcu, budhistu in mohamedancu, marxistu in hitlerjevцу estetski užitek, čeprav izpovedujejo svoj nazor. Nudijo pa estetsko uživanje vsem najrazličnejšem zastopnikom različnih mnenj zato, ker obravnavajo občečloveške probleme, s katerimi se bo človeško mišljenje vedno ukvarjalo! S tega stališča lahko govorimo — in edino s tega stališča — o večnosti umetnin, ki so večne radi „večnosti“ strasti, radi „večnosti“ različnih tipov, radi „večnosti“ nekih nastrojenj, radi „večnosti“ nekaterih človekovih dejanj. Ta večnost umetnin bo trajala prav tako dolgo kot večnost — človeštva. Ko premine zadnji človek, ne bo za nikogar več Tizianova Assun-a — lepa.

Po vsem tem, kar smo v našem sestavku povedali o lepoti in umetnosti, lahko umejemo smisel in važnost lepote in umetnosti. Vsaka stvar dobi smisel šele z ozirom na drugo stvar in tako je tudi lepota kakor umetnost smisla polna le za nas. Svojevrstna prikazen dobrega je in že stari Plotin je rekel, da brez dobrote ni eksistence. Ker je pa vsaka dobrota za organizem tolikega pomena — saj baš radi tega je dobrota — radi tega mora tudi lepoto kot obliko dobrote čuvati, gojiti, jo uživati, stremeti po njej, kajti še preveč resnične so besede, da kdor stremi za lepoto, stremi za življenjem samim. Lepota in umetnost (kot vir lepote) sta životvorni sili,

pravzaprav dobro samo, in kdor ju ceni in ljubi, ljubi eno izmed oblik najvišje vrednote, najvišjega v življenju sploh.

Grlici

Igo Gruden

Žena, ki od nje sem bil se ločil,
mi pustila je dve grlici v spomin.
Ko sem prvo noč brez nje prenočil
in v polsnu poslušal ure s stolpnih lin,
čul glasú «gru-gru» sem poln nemira,
ko da v dnu noči nekdo umira.

Dnevi so nad nami kakor stope,
brez nehanja nam ubijajo duhá:
grlici vzletavata pod stropo
praznih sob in ko spustita se na tla,
on se vzboči in se ves pojoč ji klanja,
ona se smejí, pred njim beži kot sanja.

Mnogo ljubil sem in nič sovražil:
vse je kakor pesek šlo med prsti rok.
Sen edini, ki bi me utolažil,
kje si drobna hčerka, zlati moj otrok?
Ko na prsih grlico pestujem,
sem pri nji, ki daleč je na tujem.

Kje željé ste slave in sijaja?
Iz globin srcá želim si le — mirú.
Psi, ki me preganjate brez kraja,
O, da več ne slišim vašega glasú!
Sámo grlic naj «gru-gru» mi v noči poje,
ko ugasne brez sledú življenje moje.

Kulturno vprašanje naše vasi

Ivan Kosem

„Ognjišče zastoja Evrope in njenih proizvodjalnih sil je na njenih poljih in travnikih. Tehnična oprema in produktivnost industrijskih obratov je v silnem nesorazmerju s tehnično opremo in neproduktivnostjo poljedelskih obratov. Mogočnim tovarnam stoje nasproti ubožne kmetije, ki obratujejo še vedno tako, kakor v 18. stol...“

Kakor je ta ugotovitev V. Woytinskega v knjigi „Die Welt in Zahlen“, neznanstvena v pogledu ubožstva Evrope, je pa neizpodbitna glede nesorazmerja v